

УДК 340.12 : 348.97

Мавед С. О., здобувач кафедри Європейського Союзу та порівняльного правознавства НУ «ОЮА»

Шлях виникнення іджтіхаду в ісламському праві та його застосування

Іджтіхад використовується з тих пір як з'явилася релігія іслам і сформувалося мусульманське право. Суть іджтіхада полягає в тому, що це метод викладу або тлумачення будь-яких питань шариату, ґрунтується на Корані і Сунні для збереження ісламського права і ісламу в сучасному суспільстві.

Ключові слова: іслам, ісламське право, Коран, Сунна, мусульманське право, іджтіхад.

Иджтихад используется с тех пор как появилась религия ислам и сформировалось мусульманское право. Суть иджтихада заключается в том, что это метод изложения или толкования любых вопросов шариата, основанные на Коране и Сунне для сохранения исламского права и ислама в современном обществе.

Ключевые слова: ислам, исламское право, Коран, Сунна, мусульманское право, иджтихад.

Ijtihad is used ever since has been a religion Islam and Islamic law emerged. The essence of ijthihad is that this method of presentation or interpretation of any issues Sharia is based on the Quran and the Sunnah to save Islam and Islamic law in modern society.

Key words: islam, islamic law, the Koran, the Sunnah, ijthihad.

Про іджтіхад згадується в декількох роботах ранніх юристів, серед яких «Мутамад фі усуль аль-Фикх» [1, 25]. В цілому арабське слово «іджтіхад» літературно визначається як «прагнення надавати», а в юридичному сенсі «здібність робити висновок з питань права у випадках, коли нема певного або явного тексту або правила, які визначені іджмою (консенсусом)» [2, 67]. Також цей термін ще означає «переосмислення» або «незалежне міркування».

Іджтіхад використовується з давніх часів. Після того, як іслам сформувався як релігія в 610-632 рр., що була заснована при допомозі пророка Мухамада. Після цього ісламська релігія почала розвиватися і стала головною релігією та законом, з'явилося мусульманське право та розвивалося при халіфах у 632-661 рр. Які сформували чотири мазхаби. Після того, як у 644-656 рр. пророк Осман розмножив Коран у шести екземплярах і розіслав його у великі міста, слово Аллаха стало доступним для всіх бажаючих і вже 699-855 рр. іджтіхад почав застосовуватися у всіх чотирьох ісламських школах.

У 950-1258 рр., на етапі консолідації, скорочення кількості шкіл, вимальовувався характер кожної з них, завдяки розвитку правових думок в кожній з них – іджтіхаду. Тоді знаходились такі, хто не визнавав іджтіхад. Ахмад Такиддин ібн Таймийя не признавав іджтіхад як індивідуальну вільну думку тому, що такий підхід може стати джерелом різночитань в уммі. Але Мухаммад ібн Абд аль-Ваххаб говорив, що кожний має право на іджтіхад, якщо він підготовлений для цього, і повинен, користуючись ним, витягати мудрість, що міститься в Писанні і достовірній сунні. Абдуллахи Ахмад Ан-Наим говорив, що: «Ми певно знали, що при сподвижниках Пророка мазхабів не було. Люди звертались до Корану і сунни, спирались на іджмо, думку сподвижників, або до кіясу. А коли цього було мало, вони практикували іджтіхад».

До XIV століття іджтіхад застосовувався в повної міри, але у XIV столітті іджтіхад обмежується, застосовується, в основному, для правників найвищого рангу; проти-ставляється такліду, але вже у XV столітті ширше відчиняються «ворота для іджтіхаду»

та критикується таклід. Багато вчених починають вважати іджтіхад основним методом роботи з джерелами мусульманського права, який продовжує застосовуватись і сьогодні.

Едуард Селл визначив іджтіхад як «досягнення критичного ступеню ствердження пошуку принципів юриспруденції» [3, 90]. Технічно цей процес здійснюється шляхом напруження юристом своїх розумових здібностей у вирішенні будь-якого юридичного питання. Іджтіхад також означав надання зусилля від імені мусульманського суспільства і його інтересів [4, 117]. Поруч з деякими питаннями релігії і переконань, з якими муджтахіди повинні бути знайомі, є додаткова необхідність знання обставин, за яких був посланий Коран [2]. Джозеф Шахт стверджував, що на початку X століття ісламський закон був розроблений в деталях і, таким чином мусульманські вчені прийшли до висновку, що всі основні питання були ретельно і остаточно обговорені [6, 41]. Шахт враховував, що причинами для постановки питання були: хто міг здійснювати, тобто кваліфікація людини, яка могла практикувати іджтіхад і хто не мав кваліфікації. Санкція, яка тримала неуків в страху, була просто загальною призначена спеціалістами. Шахт додає, що біля 900 року нашої ери «точки були досягнуті, коли вчені всіх шкіл враховували, що з цього моменту ніщо не може розглядатись без достатньої кваліфікації для всіх». Актуальні питання сучасного суспільства трансформували шаріат і його закони стали дуже динамічно розвиватись під впливом сучасних умов. Змінився світогляд, відношення до політики, економіки, медицини, до питань права, особливо питання про право власності, рівність чоловіків і жінок, релігійний і політичний плюралізм, юридичну відповідальність, права і обов'язки людини і взагалі статусу людини в сучасному світі.

Досвід і знання попередніх релігійно-правових діячів недостатні для XXI століття. Виникають нові питання, які турбують сучасну людину і більшість людей не можуть самостійно знайти відповідь на своє питання в основних божественних джерелах. Для цього і здійснюється іджтіхад мужтахідами, які виносять свої фетви.

Іджтіхад – похідне джерело ісламського права, особистісна думка, усердя, старанність, наполегливість, принцип вільного тлумачення ісламського права і означає граничну старанність у досягненні мети. В ісламській термінології іджтіхад означає надмірну старанність у формулюванні думки або у винесенні правового висновку з будь-якого питання, відносно якого нема чіткої вказівки в Корані і Сунні. Це означає наступне: щоб цей закон був виведений шляхом шаріатського іджтіхада, іншими словами, щоб діяльність могла називатись іджтіхадом, необхідно є наявність наступних трьох положень: 1) прикладення зусиль такою мірою, що муджтахід почуває в собі нездібність на більше, ніж те, що зробив; 2) ці зусилля повинні бути прикладені на шляху пошуку найбільш сильних знань шаріатських законів; 3) це здійснюється шляхом інтерпретації цих джерел і виведення з них нових правових норм. Іджтіхад – це інструмент, який був наданий мусульманам разом з Кораном і Сунною для того, щоб вони могли знаходити рішення на будь-які питання в будь-який історичний період. Саме іджтіхад забезпечує ісламській релігії гнучкість і динамічність. В VII столітті деякі ісламські вчені постановили, що врата іджтіхада вже затворені, тому що всі можливі правові норми за його допомогою вже виведені і в ньому у мусульманській общині вже нема необхідності [5, 116]. І саме це рішення про «затворення воріт» було прийнято на підставі іджтіхаду для того, щоб не допустити зловживання свободою думки, тому що це в той час приводило до появи великої кількості сект, які розпоршували ісламську умму. Це допомогло вирішити проблему. В той же час ця заборона на іджтіхад привела до обмеження активності думки, критичного аналізу і інтелектуальних пошуків в мусульманському середовищі. Іджтіхад як вид аргументації є дуже цікавим за своєю

природою, тому що в методі, який ґрунтується, в першу чергу, на розумі, ретельно виробляється висновок. Цей процес не оснований на сліпому знанні буквальних законів, але ґрунтується обов'язково на основних джерелах мусульманського права — текстах Корана і Сунни, тобто входить в рамки шаріату.

Суть іджтіаду полягає в тому, що це не просто пошук правил і законів, які викладаються в основних джерелах ісламського права, а метод викладення або тлумачення будь-яких питань шаріату, з обов'язковим ґрунтуванням на Корані і Сунні. Це стосується різних питань, що з'являються у зв'язку з появою новизни в світі, те, чого не було раніше і не визначається Кораном або Сунною конкретно відносно даного питання або діяння. Подібних колізійних норм, а також питань, які потребують уточнення, велика кількість і їх інтерпретація на сучасний лад не повинна відходити від основного Божественного закону. Іджтіахд завжди повинен обґрунтуватися на правилах і принципах шаріату, незважаючи на те, що це в основному робота розуму людини, а шаріат — це ті норми, які прямо і конкретно вказуються в Корані і Сунні і є законом Божественним. Різні думки і висновки вчених, які виходять з їх принципів шаріату, називаються фікхом, що є розумінням самого шаріату.

Існують різні методи іджтіаду, при використанні яких знавець шаріату не знаходить прямої відповіді або вказівки на поставлене питання, а приходять до певного висновку, обов'язково не виходячи за межі Корана та Сунни. Іджтіахд — діяльність авторитетного знатока релігії, який має право самостійно вирішувати такі питання релігійно-правового характеру, на які немає прямих вказівок в Корані і Сунні. Займатися іджтіахом могли тільки особи, які досконало володіли арабською мовою, напам'ять знали Коран і його тлумачення, добре знали сунну і коментарі до неї і відповідали цілому ряду інших вимог.

Нове відношення до Священної книги починається з заклику «робити іджтіахд через Коран». Прибічники настоювали на цьому і доказували, що це було за всіх часів. Це була справжня еволюція, оскільки змінювалися умови життя і соціально-економічні ситуації. Це стосувалося, по-перше, Корана, який регламентував всі сторони життя. «Зробити іджтіахд» — це сформулювати систему норм правових, але таким чином, щоб це формулювання не протирічило Корану і Сунні. Ті богослови, які доводили постулати Корана різними методами, використовуючи сучасні науки, фактично застосовували одну з форм іджтіаду. Тільки муджахід може застосовувати іджтіахд, це висуває кілька вимог для муджахідів. Наприклад, богобоязливість, знання суті і цілей Шаріату, знання Корану і Сунни, крім того, муджахід повинен володіти вродженим даром — проникаючим розумом та інтуїцією та інше.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абу Асад аль-Ханафи. — Санкт Петербург. — 2002. — 438 с.
2. Аль-Аскалани ибн Хаджар. Булуг аль-Марам мин адиллат аль-ахком Достижение цели в уяснении священных текстов, на которые опирается мусульманское право. — Книги 4 — 6. — М.: Умма, 2002. — 514 с.
3. Арханнудин Маргинани. Хидоя. Комментарий мусульманского права. В двух частях. — Ч. 2. Том 3-4. — Москва. — Волтерс- Клувер. — 2008. — 627 с.
4. Бехруз Х. Источники мусульманского права // Актуальні проблеми держави і права / 36. наукових праць. — Одеса. — 1998. — С.117-125.
5. Roy, Oliver. The Failure of Political Islam / O. Roy. — Harvard: Harvard University Press, 1998. — viii-xi, 256 p.
6. Шюон Ф. Понять ислам // Вопросы философии. — 1994. — №7. — С. 41.